

2. अनिवार्य नेपाली

Course Content

क्रम संख्या	पाठ	व्याकरण	बोध	अभिव्यक्ति	पाठ्य भार
१.	कविता नेपाली नरहे माधव घिमिरे	अ) नेपाली वर्ण (कथ्य र लेख्य) को पहिचान आ) (क) स्वर (ख) व्यञ्जन उच्चार्य व्यञ्जन वर्णको वर्गीकरण (स्थान, प्रयत्न, घोषत्व र प्राणत्व)	सामाजिक विषय (भाषा, जाति र संस्कृति) सम्बन्धी अनुच्छेदको बोध	- कविताको भावार्थ लेखन - सामाजिक / सांस्कृतिक विषयमा अनुच्छेद लेखन	७
२.	कथा छिमेकी गुरुप्रसाद मैनाली	अ) नेपाली अक्षरको पहिचान आ) नेपाली अक्षरका प्रकार (स्व, स्वव्य, व्यस्व, व्यस्वव्य, व्यव्यस्व, व्यव्यस्वव्य) इ) शब्दलाई अक्षरमा विभाजन	वातावरण र स्वास्थ्यसम्बन्धी अनुच्छेदको बोध (प्रदूषण र मानवस्वास्थ्य विषयक) (अनुच्छेदको पठन विषयवस्तु तथा भाषा बोध)	- कथासार लेखन	७
३.	निबन्ध आइमाई साधी श्यामप्रसाद शर्मा	अ) तत्सम र आगन्तुक शब्दको वर्णविन्यासका प्रमुख समस्याक्षेत्र र त्रुटिहरूको पहिचान तथा नीराकरण आ) शब्दवर्ग: नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियाको पहिचान इ) भाषिक त्रुटि नीराकरणमा शब्दकोशको प्रयोग र अभ्यास	निबन्धको अनुच्छेदबाट बोध र बुँदाटिपोट	- लैङ्गिक समतासम्बन्धी अनुच्छेद लेखन	८
४.	कथा मधुमालतीको कथा रमेश विकल	अ) लेख्य चिह्न र तिनको प्रयोग: पूर्णविराम, अर्धविराम, अल्पविराम, कोष्ठ, विकल्पबोधक, प्रश्नविराम, उद्गार, उद्धरण, विस्मयसूचक, निर्देशक र योजक चिह्नको पहिचान र प्रयोग आ) शब्दवर्ग: नामयोगी, क्रियायोगी, संयोजक विस्मयादिबोधक र निपातको पहिचान	भूगोलसम्बन्धी अनुच्छेदको बोध र बुँदाटिपोट	- पात्रको परिचय लेखन - अनुच्छेदमा चिह्न प्रयोग	८

५.	<p>निबन्ध भलादमी लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा</p>	<p>नेपाली शब्दको पहिचान, प्रकार र कार्य अ) शब्दको पहिचान आ) शब्दको प्रकार (क) श्रोतको आधार-तत्सम, तदभव (अनुकरणात्मक समेत) र आगन्तुक (ख) संरचनाको आधार-मूल र व्युत्पन्न (ग) रूपायनको आधार-विकारी र अविकारी</p>	<p>निबन्धको मूल विचार र आशयको बोध</p>	<p>- निबन्धको मूल भाव/विचारको प्रस्तुति - निबन्ध लेखन, (सामाजिक, सांस्कृतिक विषयमा आधारित)</p>	७
६.	<p>कविता हर्कबहादुर दिनेश अधिकारी</p>	<p>क) उपसर्गद्वारा शब्द निर्माण अ) अ, अन, कृ, वि, वे, वद, गैर, ना आ) अ, अनु, अधि, अनु, अभि, अति, अव, अप, उप, आ, उत्, दु, दुर, दुस्, नि, निः, निर्, निस्, परा, परि, प्र, प्रति, वि, सम्, सु ख) द्वित्व प्रक्रियाद्वारा शब्द निर्माण पूर्ण, आशिक र आपरिवर्तित द्वित्व शब्द निर्माण</p>	<p>शिक्षासम्बन्धी अनुच्छेदको बोध</p>	<p>निर्धारित अनुच्छेदको सङ्क्षेपीकरण</p>	१०
७.	<p>उपन्यास एक चिहान हृदयचन्द्र सिंह प्रधान</p>	<p>क) प्रत्ययद्वारा शब्द निर्माण: अ) अक्कड, अत, अन्त, आइ, आई/याई आज, आली, आलु, आवट, आहा/याहा, इया, आ) यार, इलो, ई, उवा, ए, एली, ओ, ओट, औली/यौली, ती, पन/पना, ली, ले इ) अक, अन, अनीय, इक, इत, ई, ईन/ईण, ईय, क, तर, तम, तव्य, ता, ति, त्व, मय, मान, वान, य ख) समास: अव्ययीभाव, तत्पुरुष, कर्मधारय, द्विगु (विग्रह र समास (दुवै) (उपन्यासको अंशबाट प्रत्यय लागेका व्युत्पन्न शब्दको खोजी गरी थप शब्द निर्माण तथा निर्धारित अंश र अनुच्छेदबाट समस्त शब्दको खोजी</p>	<p>निर्धारित अंशबाट बुँदाटिपोट र सङ्क्षेपीकरण</p>	<p>पात्र परिचय लेखन</p>	१०

<p>८.</p>	<p><u>निबन्ध</u> म. फूल लिएर आउनेछु सुधा त्रिपाठी</p>	<p>क) समास प्रक्रियाद्वारा शब्द निर्माण - द्वन्द्व र बहुव्रीहि समास (विग्रह समेत) ख) सन्धि र सन्धिभएका शब्दको पहिचान ग) वाक्यको पहिचान र प्रयोग - उद्देश्य र उद्देश्य विस्तार - विधेय र विधेय विस्तार - क्रियाका काल (भूत अभूत) - पक्ष : सामान्य, अपूर्ण, पूर्ण, अज्ञात, अभ्यस्त - क्रियाका भाव : सामान्य, आज्ञा, इच्छा, संभावना र संकेत</p>	<p>निर्धारित अंशको पठन र विषयबोध (निर्धारित अंशको अनुच्छेदबाट हुँदाटिपोट गरी सङ्क्षेपीकरण)</p>	<p>- सरल वाक्य (उद्देश्य, उद्देश्य विस्तार, विधेय, विधेय विस्तार भएका) मा कुनै विषयवस्तु, घटना आदिको वर्णन - विभिन्न काल र पक्षको प्रयोग गरी अनुच्छेद लेखन - विभिन्न भावका क्रियाको प्रयोग गरी अनुच्छेद लेखन ।</p>	<p>१०</p>
<p>९.</p>	<p><u>कविता</u> मानुषी पारिजात</p>	<p>पदक्रम क) सामान्य पदक्रम ख) विशिष्ट पदक्रम (कविताका पङ्क्तिबाट सामान्य र विशिष्ट पदक्रमको अध्ययन)</p>	<p>वाणिज्य क्षेत्रसँग सम्बन्धित अनुच्छेदको बोध</p>	<p>- निर्धारित कविताको अध्ययनमा आधारित भई कुनै कृतिको पाठक प्रतिक्रिया लेखन</p>	<p>६</p>
<p>१०.</p>	<p><u>कथा</u> रातभरि हुरी चल्यो इन्द्रबहादुर राई</p>	<p>(क) कारक र विभक्ति अ) सरल र तिर्यक कारक आ) कारक कर्ता, कर्म, करणसम्प्रदान, अपादान, अधिकरण (ख) कारकीय अर्थ, विभक्तिको प्रयोग र पहिचान (ग) को, का, की; रो, रा, री तथा नो, ना, नी को प्रयोग</p>	<p>कानून तथा प्रशासनसँग सम्बन्धित अनुच्छेदको बोध</p>	<p>- सरल र तिर्यक कारकको प्रयोग गरी कुनै विषय घटना आदिको वर्णन - विभिन्न कारकको प्रयोग गरी अनुच्छेद रचना - व्यक्तिगत विवरण (बायोडाटा) लेखन</p>	<p>६</p>

११.	कविता मरो देश भूपी शेरचन	(क) तदभव र तत्सम शब्दको वर्णविन्यास (ख) निर्धारित अनुच्छेदबाट तत्सम र तदभव शब्दहरूको पहिचान	समाजशास्त्र सम्बन्धी अनुच्छेदको बोध	- पदपति सम्बन्धी विज्ञापन लेखन - व्यावसायिक विज्ञापन लेखन	७
१२.	निबन्ध आलु भैरव अर्याल	(क) पद सङ्गति (अ) लिङ्ग (पुलिङ्ग, स्त्रीलिङ्ग) (आ) वचन (एकवचन बहुवचन (इ) पुरुष (प्रथम, द्वितीय, तृतीय) (ई) आदर (आदर, अनादर) (ख) शब्दभण्डार (प्राविधिक, पारिभाषिक शब्दको अध्ययन)	(क) निबन्धको निर्धारित अनुच्छेदको बोध र प्रश्नोत्तर विज्ञान प्रविधिसम्बन्धी अनुच्छेदको बोध	लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर मिलाई सूचना लेखन	८
१३.	कथा शत्रु विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला	(क) सरल, संयुक्त र मिश्र वाक्यको पहिचान र प्रयोग (ख) निर्धारित कथाबाट सरल, मिश्र र संयुक्त वाक्यको पहिचान	सञ्चारसँग सम्बन्धित अनुच्छेदको बोध	- टिप्पणी लेखन/ सम्पादकलाई चिठीलेखन	७
१४.	उपन्यास एक चिहान हृदयचन्द्र सिंह प्रधान	वाक्यान्तरण (क) संरचनागत (सरल, मिश्र, संयुक्त) (ख) वाच्यगत (कर्तृ, कर्म, भाव) (ग) कथन (प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष) (घ) ध्रुवीयता (करण अकरण) (ङ) वाक्यसंश्लेषण	कृषि र वनसम्बन्धी अनुच्छेदको बोध	- निबन्ध (स्वास्थ्य, विज्ञान र प्रविधि नागरिक अधिकार र दायित्व, आर्थिक विकास आदि)	६
१५.	कथा हारजित भवानी भिक्षु	वाक्य संश्लेषण (सरल वाक्यहरूलाई मिश्र वा संयुक्त वाक्यमा संश्लेषण)	कानून, न्याय तथा मानव अधिकारसँग सम्बन्धित अनुच्छेदको बोध	प्रतिवेदन लेखन (गोष्ठी, भ्रमण, घटना आदिको)	१०
१६.	निबन्ध खाद्य सङ्कट र जैविक विविधता डा. तीर्थबहादुर श्रेष्ठ	शब्दभण्डार (प्राविधिक तथा पारिभाषिक शब्द)	ग्रामीण विकाससँग सम्बन्धित अनुच्छेदको बोध	विज्ञान र प्रविधिसँग सम्बन्धित अनुच्छेद लेखन (जैविक विविधता, वातावरण, पुनर्नवीकरणीय ऊर्जा, विद्युतीकरण, आर्थिक विकास)	१०

१७.	एकाइकी नालापानीमा बालकृष्ण सम	- क्रियाका भाव - उक्ति परिवर्तन - वर्ण र अक्षर	भाषा र साहित्यसंग सम्बन्धित अनुच्छेदको बोध	व्यावहारिक लेखन (समवेदना, श्रद्धाञ्जली, बधाइ, शुभकामना)	१०
१८.	कविता कान्छी, भट्टी र देश कृष्ण सेन 'इच्छुक'	क्रियाका काल र पक्ष	इन्जिनियरिङ सम्बन्धी अनुच्छेदको बोध	- पत्ररचना (निवेदन, व्यावसायिक निमन्त्रणा) - विज्ञापन	६
१९.	नाटक बहुला काजीको सपना विजय मल्ल	वाक्यका प्रकार र वाक्यान्तरण	समाजशास्त्र सम्बन्धी अनुच्छेदको बोध	टिप्पणीलेखन - कानून र नागरिक अधिकार - सञ्चार माध्यम र जिम्मेवारी - जनता, जाति र भाषा	१०

तमना प्रश्नपत्र २०६७

समय: ३ घण्टा

पूर्णाङ्क: १००

उत्तीर्णाङ्क: ३५

प्र.१. कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनु होस् :

५ (१. व्याकरण खण्डबाट)

(क) तल दिइएका वर्णहरूको उच्चारण स्थान र प्रयत्न छुट्टयाउनु होस् :

ग, भ्र, व, ह, ल

उत्तर: उच्चारण स्थानका आधारमा

वर्ग	उच्चारण स्थान
ग	कण्ठ्य स्थान
भ्र	वर्त्य/दन्तमूलीय स्थान
व	ओष्ठ्य स्थान
ह	अतिकण्ठ्य स्थान
ल	वर्त्य/दन्तमूलीय स्थान

प्रयत्नका आधारमा

वर्ण	प्रयत्न
ग	स्पर्शी
भ्र	स्पर्श, सङ्घर्षी
व	अर्धस्वर (अन्तःस्थ)
ह	सङ्घर्षी
ल	पार्श्विक

(ख) तल दिइएका शब्दको अक्षर संरचना र सङ्ख्या समेत देखाउनु होस् :

साल, कलम, अन्याय, विशेषता, आज्ञाकारी

उत्तर:	उपसर्ग व्युत्पन्न शब्द	प्रत्यय व्युत्पन्न शब्द
	कुभावना	जुनेली
	वदनियत	रमाईलो
	दुर्कच्य	जँड्याहा
	आक्रमण	घाइते
	दुष्प्रयास	होसियार
	प्रतिकार	बचाउ

(ख) तलको अनुच्छेदबाट तिन समस्त शब्द र तिन द्वित्व शब्द खोजी समस्त शब्दलाई विग्रह गर्नु होस् र द्वित्व शब्दमा दोहोरिएको अंश छुट्टयाउनु होस् ।

आफ्नो जन्मभूमिलाई चुपचाप विदेशीको कृपापात्र बनाउन खोज्नेहरूको देश कहिल्यै आत्मनिर्भर हुँदैन । आलुफाल्नु कुरामा अनमोल समय बिताउने मुलुकले अग्र गति लिँदैन । आपसी भैँभगडाको जालो चटाचट काट्दै अविश्वासका खाडलहरू रातारात पुरेर जब धर्तीपुत्रहरू स्वावलम्बी बन्छन् तब जनताको भाग्योदयका ढोकाहरू घन्याकधुरक खुला हुन्छन् । कृषिक्रान्ति गरेर लहलह बाली फुलाउन सके, पर्यटन क्षेत्रको विकास गरेर नेपालीका हातमा विदेशी मुद्रा छनन्छन बच्ने व्यवस्था मिलाउन सके, स्वदेशी डाँडाकाँडामा पाइने अनमोल जडीबुटीले जनस्वास्थ्य र रक्षण अर्थतन्त्र सबल पार्न सके यहाँ न बेरोजगारी रहन्छ न त गरिबी नै । यसका निमित्त केवल दूरदर्शी नेतृत्व र क्रियाशील युवाजोसको खाँचो छ ।

उत्तर: समस्त शब्द

अनमोल = (जसको मोल गर्न सकिँदैन)

धर्तीपुत्र = (धर्तीको पुत्र)

जडीबुटी = (जडी र बुटी)

द्वित्व शब्द

भैँभगडा = भगडा + भगडा

चटाचट = चट + चट

रातारात = रात + रात

(ग) तलको अनुच्छेदबाट छ ओटा सन्धियुक्त व्युत्पन्न शब्द पहिचान गरी तिनको सन्धि विच्छेद गर्नु होस् ।

घरेलु अत्यावश्यक सरसामान किन्न मानिसहरू बजार जान्छन् । बजारको भिडभाडमा कहिलेकाहीँ वयोवृद्ध तथा केटाकेटीहरूलाई अप्ठेरो पनि हुन्छ । यस्तै हुलमुलमा चोरीको बिगबिगी हुन्छ भने रकस्याहाहरूले पनि बाटाघाटामा दुःख दिन्छन् । सडक पेटीका व्यापारीले सोभासाभा गाउँलेहरूलाई सक्कली माल भनी नक्कली माल बेचेर ठगछन् ।

उत्तर: घरेलु = (घर + एलु)

अत्यावश्यक = (अति + आवश्यक)

वयोवृद्ध = (वयस् + वृद्ध)

रकस्याहा = (रक्सी + आहा)

हुन्छ = (हु + छ)

बेचेर = (बेच् + एर)

प्र.६. कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनु होस् :

५ (१. व्याकरण खण्डबाट)

(क) तलको अनुच्छेदलाई पुलिङ्ग भए स्त्रीलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग भए पुलिङ्गमा परिवर्तन गरी वाक्य ढाँचा समेत मिलाई पुनर्लेखन गर्नु होस् :

एक दिन एउटा युवक टुँडिखेलमा हिँड रहेको रहेछ । एउटी युवतीले उसलाई बोलाइछ । युवती त्यो युवक जता जाने हो त्यतै जाने रहिछ । उसलाई त्यस युवकले चाहिँ चिनेको रहेनछ । चिनजानपछि त्यस युवकले त्यस युवतीसंग भेट्दा सड्कोच नमानी कुरा गर्न थालेछ ।

उत्तर: एक दिन एउटी युवती टुँडिखेलमा हिँडिरहेकी रहिछ । एउटा युवकले उसलाई बोलाएछ । युवक त्यो युवती जता जाने हो त्यतै जाने रहेछ । उसलाई त्यस युवतीले चाहिँ चिनेकी रहिनछ । चिनजानपछि त्यस युवतीले त्यस युवकसँग भेट्दा सड्कोच नमानी कुरा गर्न थालिछ ।

(ख) वाक्य ढाँचा सहित एक वचनलाई बहु वचनमा परिवर्तन गर्नु होस् :
म कक्षा ११ मा पढ्ने विद्यार्थी हुँ । कलेजमा मेरो एक जना मन मिल्दो साथी छ । साथी मलाई माया मात्र होइन सहयोग पनि गर्छ । म दिनहुँ बाटामा उसलाई भेट्छु । ऊ पनि सधैं मलाई भेट्ने प्रयास गर्छ ।

उत्तर: हामी कक्षा ११ मा पढ्ने विद्यार्थी हौं । कलेजमा हाम्रो एकजना मन मिल्दो साथी छ । साथी हामीलाई माया मात्र होइन, सहयोग पनि गर्छ । हामी दिनहुँ बाटामा उसलाई भेट्छौं । ऊ पनि सधैं हामीलाई भेट्ने प्रयास गर्छ ।

प्र.७. कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनु होस् : ६ (१. व्याकरण खण्डबाट)

(क) ले, लाई, बाट, द्वारा, मा र देखि विभक्ति लागेका भिन्न भिन्न कारकको प्रयोग भएका छु ओटा वाक्यमा कुनै घटनाको वर्णन गर्नु होस् ।

उत्तर: शिक्षकले गृहकार्य नबुझाउँदा विद्यार्थीसँग चित्त दुखाए । उनले विद्यार्थीलाई आइन्दा यस्तो नगर्न चेतावनी दिए । विद्यालयबाट घर गएपछि विद्यार्थीले शिक्षकको चेतावनीलाई वास्ते गरेनन् । शिक्षकको चेतावनीलाई वास्ता नगरिँदा विद्यार्थीहरूद्वारा गृहकार्य गरिएन । विद्यालयमा पुगेका विद्यार्थीलाई शिक्षकले रिसको भौँकमा बेसरी गाली गरे । त्यस दिनदेखि विद्यार्थीहरूले शिक्षकको आज्ञा शिरोपर गरी सबै कुरा मान्न थाले ।

(ख) तलको अनुच्छेदका वाक्यलाई सङ्गति मिलाई पुनर्लेखन गर्नु होस् :
मेरो बहिनी पोखराको मणिपाल कलेजमा डाक्टर पढ्छ । मेरी भाइ चाहिँ सात कक्षामा पढ्छे । तपाईं पोखरा जान्छस् ? जाने भए हिँड् । म पनि बहिनी भेट्न पोखरा जाँदै छु । हामी दुवै सँगै जालास् ।

उत्तर: मेरी बहिनी पोखराको मणिपाल कलेजमा डाक्टर पढ्छे । मेरो भाइ चाहिँ सात कक्षामा पढ्छ । तपाईं पोखरा जानुहुन्छ ? जाने भए हिँड्नु होस् । म पनि बहिनी भेट्न पोखरा जाँदै छु । हामी दुवै सँगै जाऔंला ।

प्र.८. कुनै दुई प्रश्नको उत्तर दिनु होस् : ४×२=८ (१. व्याकरण खण्डबाट)

(क) तलका जटिल वाक्यहरूलाई आठ ओटा सरल वाक्यमा छुट्टयाउनु होस् :
तपाईंलाई सूर्योदयको दृश्य हेर्ने मन छ भने नगरकोट जानु होस् । नगरकोटबाट सूर्योदय राम्ररी हेर्न पाइन्छ भने वरपरको दृश्य पनि देखिन्छ । जुन मान्छेले नगरकोटको भ्रमण गर्छ उसले सूर्योदयको दृश्य हत्तपत्त बिसँदै । नगरकोटले पर्यटन व्यवसाय बढाएको छ र स्थानीय मानिसहरूका लागि आय आर्जनको बाटो पनि खुलाएको छ ।

उत्तर: (१) तपाईंलाई सूर्योदयको दृश्य हेर्ने मन छ ?

(२) यदि सूर्योदय हेर्ने हो भने तपाईं नगरकोट जानु होस् ।

(३) नगरकोटबाट सूर्योदय राम्ररी हेर्न पाइन्छ ।

(४) नगरकोटबाट वरपरको दृश्य पनि देखिन्छ ।

(५) मान्छेले नगरकोटको भ्रमण गर्छ ।

- (६) मान्छेले सूर्योदयको दृश्य हतपत्त बिसर्दैन ।
 (७) नगरकोटले पर्यटन व्यवसाय बढाएको छ ।
 (८) नगरकोटले स्थानीय मानिसहरूका लागि आय आर्जनको बाटो पनि खुलाएको छ ।

(ख) आवश्यक कुरा थपघट गरेर तलका वाक्यहरूलाई वाच्य परिवर्तन गरी पुनर्लेखन गर्नु होस् :

सप्ताहान्तमा साथीहरूसँग सहर गइन्छ । सहरमा सिनेमा हेरिन्छ । दुई चार दिन त्यही बसेर रमाइलो गरिन्छ । आफूलाई चाहिने सामान किनिन्छ । अर्को हप्तातिर मात्र घर फिरीन्छ । सहरका रमभ्रमबारे घरमा बेलीविस्तार लगाएर सुनाइन्छ । सानो यात्रा वृत्तान्त लेखेर पत्रिकामा पनि छपाइन्छ । अर्को सप्ताहान्त कसरी मनाउने भन्ने विषयमा पुनः सोचिन्छ ।

उत्तर: सप्ताहान्तमा साथीहरूसँग सहर जान्छु । सहरमा सिनेमा हेर्छु । दुईचार दिन त्यही बसेर रमाइलो गर्छु । आफूलाई चाहिने सामान किन्छु । अर्को हप्तामात्र घर फिर्छु । सहरका रमभ्रमबारे घरमा बेलीविस्तार लगाएर सुनाउँछु । सानो यात्रा वृत्तान्त लेखेर पत्रिकामा पनि छपाउँछु । अर्को सप्ताहान्त कसरी मनाउने भन्ने विषयमा पुनः सोच्छु ।

(ग) तलका वाक्यहरूलाई एउटै वाक्यमा संश्लेषण गर्नु होस् :

चराले आफ्नो गुँड आफैँ बनाउँछ । मुसाले आफू बस्ने प्वाल आफैँ खन्छ । मूक प्राणीहरू आफ्नो आश्रय स्थल आफैँ बनाउँछन् । चेतनशील मानव हामीले आफ्नो देश आफैँ बनाउनु पर्छ ।

उत्तर: जसरी चराले आफ्नो गुँड आफैँ बनाउँछ, मुसाले आफू बस्ने प्वाल आफैँ खन्छ र मूक प्राणीहरू आफ्नो आश्रय स्थल आफैँ बनाउँछन्, त्यसरी नै चेतनशील प्राणी हामी मानवले आफ्नो देश आफैँ बनाउनु पर्छ ।

प्र.९. तलका अनुच्छेदहरू पढी सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर लेख्नु होस् : १० (२. बोध खण्डबाट)

वातावरण भन्नाले त्यस्तो प्राकृतिक प्रक्रिया (कृत्रिम प्रक्रिया पनि) हो जसले कुनै पनि ठाउँको उन्मुक्त दृश्यको निर्माण गरेको हुन्छ । जस्तै: पसलको वातावरण भन्नासाथ बेचन राखिएका विभिन्न सामानहरूको दृश्यका साथै बेच्ने तथा किन्ने मानिसहरूको तस्विर हाश्रो मस्तिष्कमा तयार हुन्छ । त्यसै गरी स्कूलको वातावरण भन्नाले पढ्ने, पढाउने शिक्षक तथा विद्यार्थी, कक्षाकोठाहरू, कुर्सी, टेबुल, कालो पाटी, किताब, कलम, खेल मैदान आदिको बोध हुन्छ । त्यस्तै गाउँको वातावरण भन्नाले साधारणतः थोरै मानिस, माटाले पोतेका थोरै घर, वरिपरि गाईभैसी र भेडाबाखा बाँधेको, हाँस कुबुरा पालेको, दाउरा घाँस तथा परालको थुप्रो, अलि पर खोला, इनार वा कुवा आदिको भलक र सहरी वातावरण भन्नासाथ चिल्ला सडक, उज्यालो बिजुली बत्ती, सुकिला लुगा लगाएका मानिस, मोटर गाडी गुडेको, उद्योग कल कारखाना र त्यसबाट निस्केको धुवाँको मुस्तो, राम्रा तथा अग्ला घरहरू आदिको भलक जस्ता कुरा बुझिन्छन् ।

यसरी 'वातावरण' शब्दको प्रयोग धेरै अर्थमा भए पनि यो खास गरि यस अन्तर्गत खोलानाला, हावापानी, माटो, ढल, ताल, सागर, महासागर, मरुभूमि, वनजङ्गल, हिमाल आदि पर्दछन् ।

वातावरण खास गरि सजीव र नीजीव दुई आधारभूत तत्त्वहरू मिली बनेको हुन्छ । नीजीव तत्त्व भन्नाले घाम वा ऊर्जा, हावा, पानी माटो तथा जीवलाई आवश्यक पर्ने तत्त्वहरू बुझिन्छन् । सजीव तत्त्व भन्नाले सूक्ष्म जीवाणुदेखि ठूलूला जनावरका साथै बोट विरुवा जस्ता पृथ्वीका सम्पूर्ण प्राणी तथा वनस्पतिहरूलाई बुझिन्छ । नीजीव तत्त्वहरूको निश्चित समानुपातिक संरचनाका आधारमा निश्चित वातावरण तयार भएको हुन्छ । त्यही

वातावरण अनुसार सजीवहरूको सृष्टि हुन्छ । त्यसै कारण सजीव र उसको वरपरको वातावरण वा निर्जिव तत्त्वहरू बीच अदृश्य वा अप्रत्यक्ष किसिमको घनिष्ठ अन्तरसम्बन्ध भइ रहन्छ । यही अन्तरसम्बन्धलाई पारिस्थितिक प्रणाली भनिन्छ । यस किसिमको पारिस्थितिक प्रणालीको अध्ययन गर्ने शास्त्रलाई पारिस्थितिकी शास्त्र भनिन्छ ।

प्रश्नहरू :

- (क) वातावरण भनेको के हो ?
- (ख) गाउँ र सहरको वातावरणमा के फरक छ ?
- (ग) वातावरणका सजीव र निर्जीव तत्त्वहरू केके हुन् ?
- (घ) पारिस्थितिक प्रणालीले कस्तो अन्तरसम्बन्धको अध्ययन गर्दछ ?
- (ङ) 'समानुपातिक' र 'पारिस्थितिक प्रणाली' को अर्थ लेख्नु होस् ।

प्र.१०. तलको अनुच्छेद पढी मुख्यमुख्य पाँच बुँदा टिपोट गर्नु होस् : ५ (२. बोध खण्डबाट)

कवि स्रष्टा हो, ऊ सृष्टि गर्छ । सय पङ्क्तिमा लेख्दा पनि जुन कुरा भन्न सकिँदैन कविले त्यसलाई एकै पङ्क्तिमा अझ राम्ररी भन्न सक्छ । प्रभातका एकै किरणमा सारा रङ र रूपको कस्तो रमाइलो ढोका उघ्रन्छ । एकै धर्कै प्रिया मुस्कानमा सम्पूर्ण प्रीति प्रकट हुन्छ । आमाको एउटै काखमा आशीर्वादका अनन्त फुलहरू फकिन्छन् । स्रष्टाको कलाको तेस्रो आँखाले अर्कै रूप र अर्कै अभिप्राय देख्दछ । एकजना अन्तरिक्ष यात्रीले भनेका थिए- यहाँबाट मैले सृष्टि सौन्दर्यको जो विचित्र रङ र आभा देखेको छु, त्यसको वर्णन म गर्न सकिँदैन, यसका निमित्त त कवि नै चाहिन्छ । सृष्टिमा जे-जति छ, त्यति नै यति विचित्र छ कि त्यसको भाषा पाइँदैन; परन्तु कविका विचित्र वाणीमा त्यसको महिमा मुखरित हुन्छ । वैशाखी रातमा कुहुकुहु गर्दै कोइली मानौं विस्मय र आश्चर्यमय भई पखेटा खोलेर उडे भँै उड्छे र बसन्तलाई बोलाउँछे । विहानी पख सूर्यका किरणहरू जसरी छिरिबिराएर आउन थाल्छन्, त्यसरी नै धोबिनी चरीका कलकण्ठबाट उसका चिरबिर वाणीहरू चिरबिरिन थाल्छन्- जहाँ अरु एक शब्द पनि बोल्न सक्तैनन्, कवि त्यहाँ सहस्र सुन्दर, सहस्र सरल शब्द बोल्न सक्तछ ।

प्र.११. कुनै एक प्रश्नको उत्तर लेख्नु होस् : ५ (३. व्यावहारिक लेखन खण्डबाट)

- (क) आफ्नो घरमा एउटा टेलिफोन लाइन जडान गरिदिन अनुरोध गर्दै स्थानीय दूर सञ्चार कार्यालयलाई सम्बोधन गरी एउटा निवेदन लेख्नु होस् ।
- (ख) भ्नाडापखालाबाट बचनका लागि अपनाउनु पर्ने स्वास्थ्यसम्बन्धी विषयलाई समेटि स्थानीय स्वास्थ्य केन्द्रले तयार पार्ने एउटा सूचना लेख्नु होस् ।

प्र.१२. आफ्नो विद्यालयमा सम्पन्न वार्षिकोत्सव कार्यक्रमका सबै कुरा समेटि १५० शब्दसम्मको एउटा प्रतिवेदन तयार पार्नु होस् । ५ (३. व्यावहारिक लेखन खण्डबाट)

अथवा

बद्धो महँगी शीर्षकमा १५० शब्दसम्मको टिप्पणी लेख्नु होस् ।

(३. व्यावहारिक लेखन खण्डबाट)

प्र.१३. तल दिइएका मध्ये कुनै एक शीर्षकमा निबन्ध लेख्नु होस् :

(३. व्यावहारिक लेखन खण्डबाट)

- (क) मेरो पृथ्वी : मेरो देश
- (ख) नेपालको आर्थिक विकासमा पर्यटन उद्योगको भूमिका
- (ग) मेरो जीवनको लक्ष्य

प्र.१४. एक चिहान उपन्यासको तल दिइएको अंश पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनु होस् :

१० (४. कृति खण्ड (क) उपन्यासबाट)

“त्यसो भए डर लाग्दो कुरा छ बाबु ! अब कहिल्यै नबोलाउनु ती डाक्टरलाई फेरि । मलाई राप्ति थाहा छ उनी हृदयमा लेश पनि दया भएका मानिस होइनन्; आजसम्म टोलको कोही बिरामीलाई मुफतमा हेरि दिएका पनि छैनन् ।” सशङ्कित भावमा अष्टनारानले भने ।

वृद्ध, अनुभवी आफ्ना बाबुको यो कुरा सुनेर शिवनारानको हृदयमा पनि शङ्काको बीजारोपण भयो तापनि आपत्मा काम दिएको हुनाले उनको गरिबीले त्यो शङ्कालाई जिउन दिएन । यसैले शिवनारानले आफ्ना पिताज्यू अष्टनारानलाई सम्झाएर भने- “डाक्टर गोदत्त प्रसाद सायद अगि खराबै थिए होलान्, तर पछि बदलिने मानिसहरू पनि त धेरै छन् बा ! कति दयालु मानिस पनि त पछि अनौठोसँग निर्दयी भएर गएका छन् ।”

प्रश्नहरू:

(क) माथिको प्रथम अनुच्छेदमा गोदत्त प्रसादको चरित्रबारे गरिएको आशङ्का कतिको उचित छ ? तर्क सहित लेख्नु होस् । ५

(ख) माथिको दोस्रो अनुच्छेदमा व्यक्त गरिएको भनाइ अनुसार गोदत्त प्रसादमा परिवर्तन आएको हो त ? उपन्यासका आधारमा स्पष्ट पार्नु होस् । ५

प्र.१५. कुनै दुई प्रश्नको उत्तर दिनु होस् :

२×५=१०

(क) तलको कवितांश पढी सोधिएका प्रश्नहरूको एक/दुई वाक्यमा उत्तर दिनु होस् :

(४. कृति खण्ड (ख) कविताबाट)

जहाँ

हरिया हरिया पहाडका फरिया

अलिक तल सारेर

निर्मल, स्वच्छ र न्यानो घाममा

हिमालले सधैं ढाड सेकेको हुन्छ

म जति टाढा भए पनि त्यो मेरो देश

सधैं मेरो मनले

सपनामा पाइला टेकेको हुन्छ

प्रश्नहरू :

(१) यस कवितांशमा कस्तो वातावरणको चित्रण छ ?

(२) यस अंशमा 'हरियो फरिया' भनेर केलाई भनिएको छ र त्यस्तो फरिया कसले लगाएको छ ?

(३) 'हिमालले सधैं ढाड सेकेको हुन्छ' भन्नुको तात्पर्य के हो ?

(४) मनले सपनामा पाइला टेक्नु भनेको के हो ?

(५) यस अंशमा भनिएको मुख्य कुरा के हो ?

(ख) तलको कथांश पढी सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनु होस् :

(४. कृति खण्ड (ग) कथाबाट)

“यो सबै सङ्गत गुणको फल । ठूलाबडाको सङ्गतको विष त महामारी फैले फैं पो फैलन्छ त । यसले हामीजस्ताको त प्राणै चुल्छ । त्यो घरको हावाबाट जति सक्यो परै राख्नु भयो, मान्दिनौ तिमी ।”

“यो क्या, छोटाहरूको छिमेक रे, हाम्रो दिदीआमाले भन्यो । यहाँका छोटाहरूको सङ्गतले म विग्रिएँ रे क्या, त्यसैले हामी घर सरेको ।”

प्रश्नहरू :

- (१) माथिका भनाइ कसकसका हुन् ?
- (२) माथिका पहिलो र दोस्रो उद्धरणमा वक्ताको दृष्टिकोणमा के भिन्नता छ ?
- (३) 'ठूलाबडाको सङ्गतको विषय त महामारी फैलिए भैं पो फैलिन्छ त' भन्नुको तात्पर्य के हो ?
- (४) विदीआमाको व्यवहारका कारण बाल्यप्रेममा बाधा पुगेको छ भन्ने कुराप्रति तपाईं सहमत हुनुहुन्छ ? हुनुहुन्छ भने किन ?
- (५) छोटो र बडाको समाज नहुनका लागि के हुनुपर्ला ?
- (ग) तलको निबन्धांश पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनु होस् :

(४. कृति खण्ड (घ) निबन्धबाट)

"कस्तो विचित्रता, आलु खाए पनि मान्छे खाएको कुरा सकार्ण सन्दैन । सायद यसैले होला 'आलु खाएर पेडाको धाक' लगाउने चलन चलेको । उसिनाको भात हसुरेर मसिनाको भुजा ज्युनार गरें भन्नेदेखि लिएर बम पड्काई शान्तिको अभियान चलाएको भन्नेसम्म दर्जा-दर्जाका धक्कुबाजहरू संसारमा पाइन्छन् । वास्तवमा यी सबै आलु खाएर पेडाको धाक लगाउने हुन्, अर्थात् कर्मले गरेको नीचतालाई धाकले ढाक्नु आलुवादको धार्मिक पक्ष हो, जो बिसौं शताब्दीका प्रत्येक व्यक्तिले पालन गर्ने पर्छ ।"

प्रश्नहरू :

- (क) मान्छेले आलु खाएर पनि खाएँ भन्न नसक्नुको कारण के हो ?
- (ख) आलु खाएर पेडाको धाक लगाउनेहरू कस्ता हुन्छन् ?
- (ग) आलुवादको धार्मिक पक्ष के हो ?
- (घ) भैरव अर्यालको बिसौं शताब्दीका मान्छेलाई हेर्ने यस दृष्टिकोणप्रति तपाईंको के प्रतिक्रिया छ ?
- (ङ) माथिको अनुच्छेदमा कसलाई व्यङ्ग्य गरिएको हो ?

प्र.१६. शत्रु हुँदै नभएको मान्छे हुन्छ कि हुँदैन ? शत्रु कथाका आधारमा आफ्नो प्रतिक्रिया लेख्नु होस् ।

५ (४. कृति खण्ड (ग) कथाबाट)

Exam Questions

१. व्याकरण स्वप्न

१. कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनु होस्:

(क) तल दिइएका वर्णहरूको उच्चारण प्रयत्न र घोषत्व चिनाउनु होस्:

ख, इ, च, ह, व् ।

[प्र.नं.१(क), २०६८]

उत्तर: उच्चारण प्रयत्न

घोषत्व

ख - स्पर्शी

ख - अघोष

इ - नासिक्य

इ - सघोष

च् - स्पर्शासङ्घर्षी

च् - अघोष

ह - सङ्घर्षी

ह - सघोष

व् - अन्तःस्थ

व् - सघोष

(ख) तल दिइएका शब्दको अक्षर संरचना र सङ्ख्या समेत देखाउनु होस् ।

भलभली, घोष, आज, अभिव्यक्ति, औचित्यपूर्ण ।

[प्र.नं.१(ख), २०६८]

उत्तर:

शब्द उच्चारण अक्षरसंरचना अक्षरसङ्ख्या

भलभली भल्-भ-लि भ्अल्, भ्अ, ल्इ तीन अक्षर

(व्यस्वव्य, व्यस्व, व्यस्व)

घोष घोष् घ्ओष् एक अक्षर

(व्यस्वव्य)

आज आ-ज आ, ज्अ दुई अक्षर

(स्व, व्यस्व)

अभिव्यक्ति अ-भि-व्यक्-ति अ, भ्इ, व्यअक्, त्इ चार अक्षर

(स्व, व्यस्व, व्यव्यस्वव्य, व्यस्व)

औचित्यपूर्ण औ-चित्-त्य-पुर्-न अउ, च्इत्, त्यअ, प्उर्, न्अ पाँच अक्षर

(स्व, व्यस्वव्य, व्यव्यस्व,

व्यस्वव्य, व्यस्व)

२. शुद्ध गरी पुनर्लेखन गर्नु होस्:

५

तेस्तै भासाको देषमा लवजको दशा हुन्छ कोही कोही शब्दहरू दुब्ला पातला भयेका छन् । तिनीहरूको प्राचिन महत्त्व उडेको छ ।

[प्र.नं.२, २०६८]

उत्तर: त्यस्तै भाषाको देशमा लवजको दशा हुन्छ, कोही कोही शब्दहरू दुब्ला पातला भएका छन् । तिनीहरूको प्राचीन महत्त्व उडेको छ ।

३. तलको अनुच्छेदमा रेखाङ्कन गरिएका पदहरूको शब्दवर्ग पहिचान गरी लेख्नु होस् ।

३

भिन्न हेर्न छाडेर बाहिरको विचार गर्नासाथ तिमी साहित्य देशमा गल्लीको बोक्ने भलादमी बनि पो हाल्दछौ ।

[प्र.नं.३, २०६८]

उत्तर: छाडेर = क्रियाविशेषण

विचार = नाम

साथ = क्रियाविशेषण

बोक्ने = विशेषण

पो = निपात

हाल्दछौ = क्रियापद

४. तलको अनुच्छेदबाट दुई दुईओटा तत्सम र आगन्तुक शब्द खोजी लेख्नु होस्:

सडकको माफमा असहाय 'मेरो निरपानी रङ्गको सुन्दर शान्त र शालीन आलु घोडालाई आफ्नो भयानक पाङ्गाले किच्दै मोटर अघि बढ्यो, अनि मेरो कानमा आवाज आयो ।

[प्र.नं.४, २०६८]

उत्तर: तत्सम शब्द

आगन्तुक शब्द

सुन्दर, शान्त

भलादमी, आवाज

५. कुनै दुई प्रश्नको उत्तर दिनु होस्:

२×३=६

(क) तलको अनुच्छेदबाट छ ओटा उपसर्ग व्युत्पन्न शब्द र छ ओटा प्रत्यय व्युत्पन्न शब्द पहिचान गरी लेख्नु होस्:

जैविक विविधताले मानवीय शान्तिमा मात्र होइन, उसका सामाजिक गतिविधिमा पनि प्रशस्त प्रभाव पारेको छ । अपराध र घृणित दुष्कर्मप्रति प्रतिबद्ध कतिपय बेइमान सञ्चालकहरूले स्वदेशी सिपालु हातलाई भन्दा विदेशमा निर्मित वस्तुलाई बढी प्रयोग गर्न थालेका छन् ।

[प्र.नं.५(क), २०६८]

उत्तर: उपसर्ग व्युत्पन्न शब्द

प्रत्यय व्युत्पन्न शब्द

प्रभाव, अपराध, दुष्कर्म

जैविक, मानवीय, सामाजिक,

प्रतिबद्ध, सञ्चालक, विदेश

घृणित, स्वदेशी, सिपालु

(ख) तलको अनुच्छेदबाट तिन समस्त शब्द र तिन द्वित्व शब्द खोजी समस्त शब्दलाई विग्रह गर्नु होस् र द्वित्व शब्दमा दोहोरिएको अंश छुट्याउनु होस् ।

चारकोसे भ्वाडीमा लामपुच्छे मात्र होइन चौपाया पनि प्रशस्त छन् । हिजोआज, हृष्टपुष्ट, कामचोर पनि भेटिन्छन् । तसर्थ, छिटोछिटो भातसात कपाकप खाएर अरुसँगै भैरगडा नगरी मरमसला बोकेर आफ्नै काममा लाग्नुपर्दछ ।

[प्र.नं.५(ख), २०६८]

उत्तर: समस्त शब्द

द्वित्व शब्द

लामपुच्छे - लामो पुच्छर भएको

भातसात - भात-भात

हिजोआज - हिजो र आज

भैरगडा - भगडा-भगडा

कामचोर - कामका निम्ति चोर

मरमसला - मसला-मसला

(ग) तलको अनुच्छेदबाट छओटा सन्धियुक्त शब्द पहिचान गरी तिनको सन्धि विच्छेद गर्नु होस् ।

अपाङ्ग व्यक्तिले हिमालय चढेर, विद्यालयमा पढेर राम्रा सूक्ति अनूदित गर्ने छन् । सदैव हामीले मतैक्य भएर ती देवर्षितुल्य प्रत्येक प्रतिभालाई स्वागत गरी परोपकारको पाठ पढाउनुपर्छ ।

[प्र.नं.५(ग), २०६८]

उत्तर: अपाङ्ग - अप + अङ्ग

हिमालय - हिम + आलय

अनूदित - अनु + उद् + इत

सदैव - सदा + एव

मतैक्य - मत + ऐक्य

प्रत्येक - प्रति + एक

६. कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनु होस् ।

५

(क) तलको वाक्यलाई सङ्गति मिलाई पुनर्लेखन गर्नु होस् :

मेरी काकीको छोरी काठमाडौं बस्छ । ऊ कलेजमा पढ्छन् । ऊ मेहनती हुनुहुन्छ । उसकी बहिनी पनि त्यहीं सँगै बसेर पढ्छ । उनीहरू राम्रो श्रेणीमा उत्तीर्ण हुन्छ ।

[प्र.नं.६(क), २०६८]

उत्तर: मेरा काकाकी छोरी काठमाडौं बस्छिन् । उनी कलेजमा पढ्छिन् । उनी मिहनती छिन् । उनकी बहिनी पनि त्यहीं सँगै बसेर पढ्छिन् । उनीहरू राम्रो श्रेणीमा उत्तीर्ण हुन्छन् ।

(ख) तलको अनुच्छेदमा प्रयुक्त सबै क्रियापदलाई सामान्य भूतकालमा परिवर्तन गरी पुनर्लेखन गर्नु होस् :

म सौराहा जान्छु । मलाई त्यो ठाउँ राम्रो लाग्छ । म त्यहाँ पुराना साथी भेट्छु । साथीहरूले मलाई उपहार दिन्छन् । ती उपहार लिएर म घर फर्कन्छु ।

[प्र.नं.६(ख), २०६८]

उत्तर: जान्छु- गएँ, लाग्छ- लाग्यो, भेट्छु- भेटें, दिन्छन्- दिए, फर्कन्छु- फर्कें ।

७. कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनु होस् ।

६

(क) वाक्य ढाँचासहित एकवचनलाई बहुवचन र बहुवचनलाई एकवचनमा परिवर्तन गर्नु होस् :

काला चराहरू आकाशमा उडे । सिकारीले गुलेली ताक्यो । कमिलाले सिकारीको खुट्टामा टोकिदियो । ऊ छटपटायो । बन्दुक पड्क्यो । चराहरू भागे ।

[प्र.नं.७(क), २०६८]

उत्तर: कालो चरो आकाशमा उड्यो । सिकारीहरूले गुलेलीले ताके । कमिलाले सिकारीको खुट्टामा टोकिदिए । उनीहरू छटपटाये । बन्दुकहरू पड्के । चरो भाग्यो ।

(ख) 'ले, लाई, बाट द्वारा, मा, देखि' विभक्ति प्रयोग गरी ६ ओटा वाक्यमा आफ्नो विद्यालयको बयान गर्नु होस् ।

[प्र.नं.७(ख), २०६८]

८. कुनै दुई-प्रश्नको उत्तर दिनु होस् ।

२×४=८

(क) तलका वाक्यमा रहेका उद्देश्य र विधेय पहिचान गरी लेख्नु होस् ।

(अ) दिदीआमाबाट घेरिएकी गौरी शङ्करलाई भेट्न चाहन्थी ।

(आ) एकै छिनमा आउने भनी गएको केटो दुईघण्टा बितिसक्दा पनि आएन ।

(इ) मेहनती विद्यार्थी राम्ररी पढ्छ ।

(ई) विद्यार्थी आए ।

[प्र.नं.८(क), २०६८]

उत्तर:	उद्देश्य	विधेय
	गौरी	चाहन्थी
	केटो	आएन
	विद्यार्थी	पढ्छ
	विद्यार्थी	आए

(ख) आवश्यक कुरा थपघट गरी तलका वाक्यहरूलाई वाच्य परिवर्तन गरी पुनर्लेखन गर्नु होस्:

नेपालले सन् २०११ लाई पर्यटन वर्ष घोषणा गरेको छ । यसका लागि स्वदेश विदेशमा कार्यक्रमहरू गरिदै छन् । पर्यटकलाई स्वदेश भित्र्याइदछ । उनीहरूको चाहना अनुरूप खानेकुरा होटेलहरूले तयार गरेका छन् । यस अघि पनि पर्यटन वर्ष मनाइयो । प्रशस्त सरकारी बजेट खर्च गरियो, पत्रपत्रिकामा प्रचारप्रसार गरियो । हामी पर्यटन वर्षलाई सफल बनाउने छौं । [प्र.नं.८(ख), २०६८]

उत्तर: नेपालद्वारा सन् २०११ लाई पर्यटन वर्ष घोषणा गरिएको छ । यसका लागि स्वदेश विदेशले कार्यक्रमहरू गर्दैछन् । पर्यटकहरू स्वदेश भित्रिँदै छन् । उनीहरूको चाहनाअनुरूप खानेकुरा होटेलहरूद्वारा तयार गरिएका छन् । यसअघि पनि पर्यटन वर्ष मनायौं । प्रशस्त सरकारी बजेट खर्च गर्नु, पत्रपत्रिकामा प्रचारप्रसार गर्नु । हामीबाट पर्यटन वर्ष सफल बनाइने छ ।

(ग) तलको वाक्यलाई एउटै वाक्यमा संश्लेषण गर्नु होस्: मेरो विद्यालय गाउँका सिरानमा छ । त्यहाँको वातावरण शान्त छ । त्यहाँ अनुशासनलाई प्राथमिकता दिइएको छ । त्यहाँ नियमित पढाइ हुन्छ । [प्र.नं.९(ग), २०६८]

उत्तर: नियमित पढाइ हुने र शान्त वातावरण भएको अनि अनुशासनलाई प्राथमिकता दिइएको मेरो विद्यालय गाउँको सिरानमा छ ।

कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनु होस् ।

(क) तल दिइएका वर्णहरूको उच्चारण स्थान र प्रयत्न छुट्ट्याउनु होस्: [प्र. नं. १(क), २०६९]

घ, च, न, स, ह ।

उत्तर: वर्ण	उच्चारण स्थान	उच्चारण प्रयत्न
घ	कण्ठ्य	स्पर्शी
च	वर्त्य	स्पर्श सङ्घर्षी
न	वर्त्य	नासिक्य
स	वर्त्य	सङ्घर्षी
ह	अतिकण्ठ्य	सङ्घर्षी

(ख) तल दिइएका शब्दको अक्षर संरचना र सङ्ख्या समेत देखाउनु होस्:

[प्र. नं. १(ख), २०६९]

देश, विज्ञान, ऋषि, गुरुत्वाकर्षण, चिनारी ।

उत्तर:

शब्द	उच्चारण	अक्षर संरचना	अक्षर सङ्ख्या
देश	देस्	द्देस् (व्यस्वव्य)	एक अक्षर
विज्ञान	बिग्+ग्यान्	बद्बिग्, ग्य्ग्यान् (व्यस्वव्य, व्यव्यस्वव्य)	दुई अक्षर
ऋषि	रि + सि	रद्दि, सद्दि (व्यस्व, व्यस्व)	दुई अक्षर
गुरुत्वाकर्षण	गु+रुत्+त्वा+ कर+सण्	गग्, रद्दुत्, त्वा, आ, कद्कर, सण् (व्यस्व, व्यस्वव्य, व्यव्यस्व, व्यस्वव्य, व्यस्वव्य)	पाँच अक्षर
चिनारी	चि+ना+रि	चद्दि, न्ना, रद्दि (व्यस्व, व्यस्व, व्यस्व)	तीन अक्षर

90. शुद्ध गरी पुनर्लेखन गर्नु होस् : ५
मनोहर गंम परे । धन र भाग्यको स्वीकृती गाउँमा उनकै छ । उत्साहसाथ भने - होइन उतराहे घुरहु महतोको दाँतले काम दिन छोड्यो की, उहाँलाई देखिनँ बोलाएका छुइनौ ?

[प्र. नं. २, २०६९]
उत्तर: मनोहर गम्म परे । धन र भाग्यको स्वीकृति गाउँमा उनकै छ । उत्साहसाथ भने, "होइन, उतराहे घुरहु महतोको दाँतले काम दिन छोड्यो कि, उहाँलाई देखिनँ, बोलाएका छैनौ ?"

91. तलको अनुच्छेदमा रेखाङ्कन गरिएका पदको शब्दवर्ग पहिचान गरी लेख्नु होस् : ३
मानिस प्रकृतिकै उपज भए पनि सभ्यताको उषा कालदेखि नै बाँचनका निम्ति प्रकृतिसँग निरन्तर सङ्घर्ष गर्दै आएको छ । [प्र. नं. ३, २०६९]

उत्तर: मानिस = नाम
सभ्यताको = विशेषण
नै = निपात
सँग = नामयोगी
निरन्तर = क्रियायोगी
आएको छ = क्रियापद

92. तलको अनुच्छेदबाट दुई दुई ओटा तत्सम र आगन्तुक शब्द खोजी लेख्नु होस् । २
कुनै समाचार वा सूचना एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा पठाउने काम सञ्चार हो अनि विश्वको कुनै पनि कुनामा घटेको घटनाका बारेमा विश्वभर जानकारी गराई दिने रेडियो, टेलिभिजन, इन्टरनेट, समाचार पत्र आदि सञ्चारका माध्यम हुन् । [प्र. नं. ४, २०६९]

उत्तर: तत्सम शब्द आगन्तुक शब्द
सूचना रेडियो
सङ्घर्ष इन्टरनेट

93. कुनै दुई प्रश्नको उत्तर दिनु होस् : २×३=६
(क) तलको अनुच्छेदमा रहेका रेखाङ्कित शब्दहरूको निर्माण प्रक्रिया देखाउनु होस्:
खगोल विज्ञान विश्व वैज्ञानिक इतिहासमा प्राचीन विज्ञानका रूपमा स्थापित छ । अहिले खगोल विज्ञानका क्षेत्रमा धेरै महत्त्वपूर्ण उपलब्धिहरू प्राप्त भइ सकेका छन् । यसतर्फको वैज्ञानिक अध्ययन अहिले ज्ञात ब्रह्माण्डीय पिण्डभन्दा अज्ञात ग्रह तथा पिण्डको रहस्य खोतल्न लक्षित भएकोछ । स्पष्टतः अहिलेका खगोलविद्हरू ब्रह्माण्ड निर्माणको भौतिक तथा रासायनिक प्रक्रियाको अध्ययनमा जुटेका छन् । खगोल विज्ञानको इतिहास केलाउने हो भने हामीले प्राचीन सभ्यतासम्म पुग्नै पर्दछ । [प्र. नं. ५(क), २०६९]

उत्तर: विज्ञान वि+ज्ञान
महत्त्व महत् + त्व
उपलब्धि उप + लब्धि
ब्रह्माण्डीय ब्रह्माण्ड + ईय
निर्माण निर् + माण
रासायनिक रसायन + इक

- (ख) तलको अनुच्छेदबाट तिन समस्त शब्द र तिन द्वित्व शब्द खोजी समस्त शब्दलाई विग्रह गर्नु होस् र द्वित्व शब्दमा दोहोरिएका अंश छुट्ट्याउनु होस् :
भाइमाराहरू आ-आफ्नो सुखप्राप्तिका लागि आराम कुसीमा बसी देशहितका कुरा गर्न पनि पछि पर्दैनन् । घरघरमा रहेका बुद्धिसुद्धि नभएका मानिसलाई समाज बहिष्कृत गर्न नसक्दा नेपाली जनताको घरघरमा उजाडियो । यो चाला गाईजात्रा

साइजात्रा जस्तै हो भने कर्तव्यनिष्ठ मानिसका अभावमा मानिसको चरित्र निर्माणमा कठिनाई उत्पन्न भएको छ । देशभक्त नेपाली दाजुभाइले आपसमा मिलेर समाजका निर्लज्ज र दुइजिब्रे चरित्रका मानिसलाई कानुन बमोजिम नड्याएर चौवाटोमा उभ्याउन सक्ने हो भने आम जनताले सन्तोषको सास फेर्ने ।

[प्र. नं. ५(ख), २०६९]

उत्तर: समस्त शब्द

विग्रह

भाइमारा

भाइलाई मारा

निर्लज्ज

लाज नभएको

चौवाटो

चार ओटा बाटाको समूह

द्वित्व शब्द

आ-आफ्नो

आफ्नो + आफ्नो

घरघर

घर + घर

गाईजात्रा साइजात्रा

गाईजात्रा + गाईजात्रा

(ग)

तलको अनुच्छेदबाट छ ओटा सन्धियुक्त व्युत्पन्न शब्द पहिचान गरी तिनको सन्धि विच्छेद गर्नु होस् :

विद्यालय विद्यार्थीहरूको जान आर्जन गर्ने मुख्य थलो हो । उनीहरूले विद्यालय नियमित गई महर्षि समानका गुरुहरूबाट जीवनोपयोगी एवम् व्यावहारिक ज्ञान आर्जन गरी आफ्नो भविष्य उज्ज्वल बनाउने तर्फ यथेष्ट ध्यान दिनु पर्ने हुन्छ । यद्यपि हिजोआजका आधुनिक भनाउँदा विद्यार्थीहरूको चन्चल मन पढाइतर्फ नगई सदैव मोबाइल, इन्टरनेट आदितर्फ आकर्षित हुनुलाई कदापि राम्रो मान्न सकिन्न । यसबाट न आफ्ना सन्तानको सुखद भविष्य देख्ने अभिभावकको उद्देश्य पूरा हुन्छ न देशले भविष्यमा उन्नतिको मार्गमा सही ढङ्गले पाइला चाल्न सक्छ ।

[प्र. नं. ५(ग), २०६९]

उत्तर: विद्यालय

विद्या + आलय

विद्यार्थी

विद्या + अर्थी

महर्षि

महा + ऋषि

जीवनोपयोगी

जीवन + उपयोगी

यथेष्ट

यथा + इष्ट

यद्यपि

यदि + अपि

१४. कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनु होस् :

५

(क) तलको अनुच्छेदमा रहेको एक वचन कर्तालाई बहु वचनमा फेरी अन्य आवश्यक परिवर्तन पनि गर्नु होस् :

मेरो भाइ बेलायत गयो । उसले त्यहाँ पाँच वर्ष पढ्ने छ । त्यसपछि ऊ नेपाल फर्कने छ । विमान स्थलमा उसको साथीले भव्य स्वागत गर्ने छ । ऊ दड पर्ने छ र फेरि विदेश जाने छैन ।

[प्र. नं. ६(क), २०६९]

उत्तर: मेरो भाइहरू बेलायत गए । उनीहरू त्यहाँ पाँच वर्ष पढ्ने छन् । त्यसपछि उनीहरू नेपाल फर्कने छन् । विमानस्थलमा उनीहरूका साथीले भव्य स्वागत गर्ने छन् । उनीहरू दड्ग पर्ने छन् र फेरि विदेश जाने छैनन् ।

(ख) तलको अनुच्छेदको प्रथम पुरुष कर्तालाई द्वितीय पुरुष कर्तामा बदली अन्य आवश्यक परिवर्तन पनि गर्नु होस्:

म नेपाली हुँ । सगरमाथा मेरो गौरव हो । म त्यसको शिखरमा पुग्न सकेको छैन । कहिले त्यहाँ पुगूँ भन्ने मलाई लागि रहेको छ । अहिलेसम्म अबसर पाउन भने मैले सकेको छैन ।

[प्र. नं. ६(ख), २०६९]

उत्तर: तिमी नेपाली हौं । सगरमाथा तिम्रो गौरव हो । तिमी त्यसको शिखरमा पुग्न सकेका छैनौं । कहिले त्यहाँ पुगूँ भन्ने तिमीलाई लागि रहेको छ । अहिलेसम्म अबसर पाउन भने तिमीले सकेको छैन ।

१५. कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनु होस् :

(क) 'ले', 'लाई', 'द्वारा', 'बाट', 'देखि' र 'मा' विभक्ति लागेका भिन्न भिन्न कारकको प्रयोग भएका छ अटा वाक्यमा आफूले देखेको कुनै सडक दुर्घटनाका बारेमा वर्णन गर्नु होस् ।

[प्र. नं. ७(क), २०६९]

(ख) तलको अनुच्छेदका वाक्यलाई सङ्गति मिलाई पुनर्लेखन गर्नु होस् ।
महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाले थुप्रै कविता लेखेको छ । उसले केही कथाहरू समेत रचेका छन् । उनले एउटा उपन्यास पनि लेखेको छ । उनले निकै राम्रा निबन्धहरू पनि लेखेको छ । उनले लेखेका ती निबन्धहरू निजात्मक खालको छ । नेपाली साहित्यका विभिन्न विधाको रचना गर्ने उनी महान् प्रतिभा हो ।

[प्र. नं. ७(ख), २०६९]

उत्तर: महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाले थुप्रै कविता लेखेका छन् । उनले केही कथाहरू समेत रचेका छन् । उनले एउटा उपन्यास पनि लेखेका छन् । उनले निकै राम्रा निबन्धहरू पनि लेखेका छन् । उनले लेखेका ती निबन्धहरू निजात्मक खालका छन् । नेपाली साहित्यका विभिन्न विधाको रचना गर्ने उनी महान् प्रतिभा हुन् ।

१६. कुनै दुई प्रश्नको उत्तर दिनु होस्:

२×४=८

(क) तलका चारओटा जटिल वाक्यलाई आठओटा सरल वाक्यमा परिवर्तन गर्नु होस् ।

मैले हिमालका सुन्दर भूभाग देखे र त्यहाँका सुन्दर हिमाल पनि देखे । म त्यो सुन्दरता देख्दा रोमाञ्चित पनि भएँ र उत्साही पनि भएँ । जब म पहाडका चुचुरा टेक्न थाल्छु तब म हिमालकै गीत गाउन थाल्छु । पानीले हिमालको परिचय दिन्छ र नेपालको पनि परिचय दिन्छ ।

[प्र. नं. ८(क), २०६९]

उत्तर: मैले हिमालका सुन्दर भूभाग देखे । मैले त्यहाँका सुन्दर हिमाल पनि देखे । म त्यो सुन्दरता देख्दा रोमाञ्चित पनि भएँ । म उत्साही पनि भएँ । म पहाडका चुचुरा टेक्न थाल्छु । म हिमालकै गीत गाउन थाल्छु । पानीले हिमालको परिचय दिन्छ । पानीले नेपालको पनि परिचय दिन्छ ।

(ख) आवश्यक कुरा थपघट गरेर तलका वाक्यहरूलाई वाच्य परिवर्तन गरी पुनर्लेखन गर्नु होस् :

यसपालिको जाडोमा पनि वनभोजका लागि नगरकोट गइयो । दुईओटा बस लगियो । त्यहाँ मिठा मिठा खानेकुरा खाइयो । साथीहरूसँग मजाले नाचियो । साथीहरूलाई रमाइला चुटकिला सुनाएर हँसाइयो । हिमाली दृश्यहरूको अवलोकन पनि गरियो । अबेरसम्म बसेर भए पनि सूर्यास्तको रमणीय दृश्य हेरियो । भ्रमकक साँझ परेपछि काठमाडौँतिर फिरियो ।

[प्र. नं. ८(ख), २०६९]

उत्तर: यसपालिको जाडोमा पनि वनभोजका लागि नगरकोट गयो । दुईओटा बस लग्यो । त्यहाँ मिठा मिठा खानेकुरा खायो । साथीहरूसँग मजाले नाच्यो । साथीहरूलाई रमाइला चुटकिला सुनाएर हँसाए । हिमाली दृश्यहरूको अवलोकन पनि गर्‍यो । अबेरसम्म बसेर भए पनि सूर्यास्तको रमणीय दृश्य हेर्‍यो । भ्रमकक साँझ परेपछि काठमाडौँतिर फिर्यो ।

(ग) तलका वाक्यहरूलाई एउटै वाक्यमा संश्लेषण गर्नु होस् :
नानीथकूँले यति भनिन् । नानीथकूँ फेरि माथि उक्लिन् । डाक्टर गोदत्त प्रसाद पनि बडो खिन्न भए । उनी घरतिर फर्किए । [प्र. नं. ८(ग), २०६९]

उत्तर: नानीथकूँले यति भनेर उनी फेरि माथि उक्लेपछि डाक्टर गोदत्त प्रसाद पनि बडो खिन्न भएर घरतिर फर्किए ।

१७. कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् ।

(क) तल दिइएका वर्णहरूको उच्चारण स्थान र घोषत्व छुट्याउनु होस्:

ख, झ, ध, फ, य

[प्र. नं. १(क), पूरक परीक्षा २०६९]

उत्तर: वर्ण	उच्चारण स्थान	घोषत्व
ख	कण्ठ्य	अघोष
झ	दन्तमूलीय	सघोष
ध	दन्त्य	सघोष
फ	ओष्ठ्य	अघोष
य	तालव्य	सघोष

(ख) तल दिइएका शब्दको अक्षर संरचना र सङ्ख्या समेत देखाउनु होस्:

[प्र. नं. १(ख), पूरक परीक्षा २०६९]

फिर, फाटो, शैशव, पञ्चरत्न, अविवाहिता ।

उत्तर:

शब्द	उच्चारण	अक्षर संरचना	अक्षर सङ्ख्या
फिर	फिर	फ़इर् (व्यस्वव्य)	एक अक्षर
फाटो	फा+टो	फ़आ, टओ (व्यस्व, व्यस्व)	दुई अक्षर
शैशव	सै+सव	सऐ, सअव (व्यस्व, व्यस्वव्य)	दुई अक्षर
पञ्चरत्न	पन्+च+रत्+न	पूअन्, च्अ, रत्त, न्अ (व्यस्वव्य, व्यस्व, व्यस्वव्य, व्यस्व)	चार अक्षर

१८. शुद्ध गरी पुनर्लेखन गर्नु होस् :

नेपाली पर्यटक दिनदिनै सौराहा प्रति आकर्षित हुदैछन् । यसमा सबै खुसी छन् । यहाँ बसैभरि घुम्न सकिन्छ विशेषतः असोजदेखि पुससम्म राम्रो निकुञ्जका जीव जन्तु जोगाउनु सबैको कर्तव्य हुन् । [प्र. नं. २, पूरक परीक्षा २०६९]

उत्तर: नेपाली पर्यटक दिनदिनै सौराहाप्रति आकर्षित हुँदै छन् । यसमा सबै खुसी छन् । यहाँ बसैभरि घुम्न सकिन्छ । विशेषतः असोजदेखि पुससम्म राम्रो निकुञ्जका जीवजन्तु जोगाउनु सबैको कर्तव्य हो ।

१९. तलको अनुच्छेदमा रेखाङ्कित पदहरूको शब्दवर्ग पहिचान गरी लेख्नु होस् :

महान् भावनाको कदर गर्ने विद्वानहरू पूजनीय हुन्छन् र उनीहरूको आदर्श प्रेरणादायी हुन्छ यस्ता व्यक्तिहरूका व्यवहारले धेरैलाई प्रभावित गरेर उत्कृष्टता प्रदर्शन गर्नु अद्वितीय सफलता हो । [प्र. नं. ३, पूरक परीक्षा २०६९]

उत्तर: महान् = विशेषण
उनीहरू = सर्वनाम
व्यवहार = नाम

र = संयोजक
हुन्छ = क्रियापद
गरेर = क्रियायोगी

२०. तलको अनुच्छेदबाट दुई दुई ओटा तत्सम र आगन्तुक शब्द खोजी लेख्नु होस् । २
ओजोन भनेको अक्सिजन परमाणुका बहुरूपीय अवस्थामध्ये एक हो । माथिल्लो वायुमण्डलमा ओजोनको उत्पादन सौर्य परावैजनी किरणद्वारा अक्सिजनको प्रकाश विच्छेदनको प्रक्रियाबाट हुन्छ भने तल्लो वायुमण्डलमा नाइट्रोजन अक्साइडको उपस्थितिमा मिथेन, कार्बन मोनोअक्साइड तथा हाइड्रोजनको अक्सीकरणद्वारा हुन्छ ।

[प्र. नं. ४, पूरक परीक्षा २०६९]

उत्तर: तत्सम शब्द आगन्तुक शब्द
उत्पादन अक्सिजन
प्रक्रिया हाइड्रोजन

२१. कुनै दुई प्रश्नको उत्तर दिनु होस् : २×३=६

(क) तलको अनुच्छेदबाट छ ओटा उपसर्ग व्युत्पन्न शब्द र छ ओटा प्रत्यय व्युत्पन्न शब्द पहिचान गरी लेख्नु होस् ।

नेपाली उद्योगहरूले गुणस्तरीय उत्पादन गर्न सकेका छैनन् भन्ने गुनासाहरू उपभोक्ताबाट प्रशस्त मात्रामा सुनिन्छन् । यस्ता गुनासाहरू सुनेर दीर्घकालीन समाधान गर्ने आधिकारिक निकायको भने उपयुक्त सोचाइ पाइँदैन ।

[प्र. नं. ५(क), पूरक परीक्षा २०६९]

उत्तर: उपसर्ग व्युत्पन्न शब्द प्रत्यय व्युत्पन्न शब्द
उद्योग नेपाली
उत्पादन गुणस्तरीय
उपभोक्ता सुनेर
समाधान दीर्घकालीन
निकाय आधिकारिक
उपयुक्त सोचाइ

(ख) तलको अनुच्छेदबाट तिन समस्त शब्द र तिन द्वित्व शब्द खोजी समस्त शब्दलाई विग्रह गर्नु होस् र द्वित्व शब्दमा दोहोरिएको अंश छुट्टयाउनु होस् :

प्रत्येक असल गृहिणीले आ-आफना घरमा आएका परपाहुनाको उचित सत्कार गर्नु पर्छ । छरछिमेकी र इष्टमित्रसित सुसम्बन्ध कायम गरी घरघरमा मानवोचित व्यवहार गर्नु पर्छ । ऎचोपैचो र लेनदेनमा इमानदार बन्नु पर्छ । सुखदुःख जे जस्तो भए पनि घरमुली कहिल्यै आत्तिनु हुँदैन ।

[प्र. नं. ५(ख), पूरक परीक्षा २०६९]

उत्तर: समस्त शब्द विग्रह
इष्टमित्र इष्ट र मित्र
सुखदुःख सुख र दुःख
घरमुली घरको मुली
द्वित्व शब्द

आ-आफना = आफना
छरछिमेकी = छिमेकी
ऎचोपैचो = पैचो

(ग) तलको अनुच्छेदबाट छ ओटा सन्धियुक्त व्युत्पन्न शब्द पहिचान गरी तिनको सन्धि विच्छेद गर्नु होस्:

वैज्ञानिक उन्नतिको एउटा पाटो अत्याधुनिक हतियार निर्माण पनि हो । यल्ले सामरिक खरखजानाको विग्वगी निम्त्याएर मानवीय सद्भावलाई बिथोलेको छ ।

[प्र. नं. ५(ग), पूरक परीक्षा २०६९]

उत्तर: वैज्ञानिक = विज्ञान + इक अत्याधुनिक = अति + आधुनिक
हतियार = हात + इयार यल्ले = यस + ले
सामरिक = समर + इक मानवीय = मानव + ईय

२२. कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनु होस् : ५
- (क) तलका अनुच्छेदमा रहेका वाक्यलाई सामान्य आदरमा परिवर्तन गरी पुनर्लेखन गर्नु होस् :
- आज बिहान उहाँहरू बजार जानु भएको थियो । बजारमा नगर प्रमुख पनि उपस्थित हुनु हुन्थ्यो । उहाँसित एउटी सानी केटी पनि थिई । त्यो केटी सहरको एउटा विद्यालयमा पढ्दि रहिछे । उहाँहरूले बजार जानुको प्रयोजन बताउनु भयो । [प्र. नं. ६(क), पूरक परीक्षा २०६९]
- उत्तर: आज बिहान उनीहरू बजार गएका थिए । बजारमा नगर प्रमुख पनि उपस्थित थिए । उनीसित एउटी सानी केटी पनि थिइन् । ती केटी सहरको एउटा विद्यालयमा पढ्दि रहिछन् । उनीहरूले बजार जानुको प्रयोजन बताए ।
- (ख) तल दिइएको अनुच्छेदलाई आवश्यक वाक्य ढाँचा सहित पूर्ण भूत कालमा परिवर्तन गरी लेख्नु होस् :
- तिम्ना दिदीहरू सहरमा पढ्थे । उनीहरूले पढाइमा निकै विकास गरे । उनीहरूले उच्च शिक्षाका निम्ति छात्रवृत्ति पनि पाए । उनीहरू डाक्टर भएर गाउँ फर्किए । गाउँलेहरूले उनीहरूलाई अभिनन्दन गरे । [प्र. नं. ६(ख), पूरक परीक्षा २०६९]
- उत्तर: तिम्ना दिदीहरूले सहरमा पढेका थिए । उनीहरूले पढाइमा निकै विकास गरेका थिए । उनीहरूले उच्च शिक्षाका निम्ति छात्रवृत्ति पनि पाएका थिए । उनीहरू डाक्टर भएर गाउँ फर्किएका थिए । गाउँलेहरूले उनीहरूलाई अभिनन्दन गरेका थिए ।
२३. कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनु होस् : ६
- (क) कर्ता कर्म आदि सबै कारक पर्ने गरी आफूले अवलोकन गरेको पुस्तक प्रदर्शनीको ६ वाक्यमा वर्णन गर्नुहोस् र प्रत्येक कारकमा रेखाङ्कन समेत गर्नु होस् ।
- [प्र. नं. ७(क), पूरक परीक्षा २०६९]
- उत्तर: मैले बत्तीसौं बृहत् पुस्तक प्रदर्शनी हेर्ने मौका पाएँ । मलाई विविध प्रकारका पुस्तक हेर्ने मौका मिल्यो । त्यहाँ थुप्रै पुस्तकहरू गाडीबाट ल्याइएका थिए । पाठकका निम्ति अनेक विधाका पुस्तकहरू प्रदर्शनीमा राखिएका थिए । त्यहाँ नेपाली प्रकाशन मात्र नभएर भारत, बेलायत आदि मुलुकबाट ल्याइएका थिए । काठमाडौंको प्रदर्शनीमार्गमा सञ्चालित बृहत् पुस्तक प्रदर्शनी एक हप्तासम्म चल्ने कुरा पनि मैले त्यहाँ जाँदा थाहा पाए ।
- (ख) तलको अनुच्छेदका वाक्यहरूलाई सङ्गति मिलाई पुनर्लेखन गर्नु होस् :
- गाउँको सामुदायिक अस्पतालमा विदेशी डाक्टरहरू आउँछन् रे । मैले पनि आमाको स्वास्थ्य परीक्षण गराउने विचार गर्‍यो । के तिमीहरू पनि त्यो डाक्टरहरूसित जचाउँछन् । मेरा छिमेकीले त जचाउने भनेका छ । राम्रो परीक्षण र उपचार हुने भयो । [प्र. नं. ७(ख), पूरक परीक्षा २०६९]
- उत्तर: गाउँको सामुदायिक अस्पतालमा विदेशी डाक्टरहरू आउँछन् रे । मैले पनि मेरी आमाको स्वास्थ्य परीक्षण गराउने विचार गरें । के तिमीहरू पनि ती डाक्टरहरूसित जचाउँछौ ? मेरा छिमेकीले त जचाउने भनेका छन् । राम्रो परीक्षण र उपचार हुने भयो ।
२४. कुनै दुई प्रश्नको उत्तर दिनु होस्: २×४=८
- (क) तलका वाक्यहरूलाई करण भए अकरण र अकरण भए करणमा परिवर्तन गर्नुहोस् :
- आज धारामा पानी आएन । दिदीले धारामा कुर्नु पर्‍यो । पानी नउमाली खानु राम्रो होइन । गाउँमा पानीको समस्या छैन । सहरमा पानीको समस्या छ । पानीको समस्या समाधान गर्न सकिन्छ । दैनिक पानीकै बारेमा धेरै समय बिताउनु परेको छ । [प्र. नं. ८(क), पूरक परीक्षा २०६९]

उत्तर: आज धारामा पानी आयो । विदीले धारामा कुनु परेन । पानी उमाली खानु राम्रो हो । गाउँमा पानीको समस्या छ । सहरमा पानीको समस्या छैन । पानीको समस्या समाधान गर्न सकिन्न । दैनिक पानीको बारेमा धेरै समय बिताउनु परेको छैन ।

(ख) तलका वाक्यहरूलाई आठआठौंटा सरल वाक्यमा छुट्याउनु होस् :

एक रात कृष्ण रायले खाना खाए अनि विछ्यौनामा पल्टे । कृष्ण रायले जीवनमा धेरै समस्या भैल्लु पन्यो तापनि उनलाई सबैले सफल देखेका थिए । कृष्ण रायको कुनै बैरी थिएन जुन उनको सन्तोषको ठूलो कारण थियो । जतिखेर कृष्ण राय जीवन सम्बन्धी सन्तुष्टिको अनुभव गरिरहेका थिए त्यति खेर उनीमाथि लठ्ठीको प्रहार पन्यो ।

[प्र. नं. ८(ख), पूरक परीक्षा २०६९]

उत्तर: एकरात कृष्ण रायले खाना खाए । कृष्ण राय विछ्यौनामा पल्टे । कृष्ण रायले जीवनमा धेरै समस्या भैल्लुपन्यो । उनलाई सबैले सफल देखेका थिए । कृष्ण रायको कुनै बैरी थिएन । यो उनको सन्तोषको ठूलो कारण थियो । कृष्ण राय जीवन सम्बन्धी सन्तुष्टिको अनुभव गरिरहेका थिए । कृष्ण रायमाथि लठ्ठीको प्रहार पन्यो ।

(ग) तलका वाक्यहरूलाई एउटै वाक्यमा संश्लेषण गर्नु होस् ।

हामी फाटफुट बादलका टुक्राहरूलाई हेर्न थाल्दथ्यौं । ती कपासका फुलहरू छरिए भैं थिए । ती हावाको गतिसँगै यता र उति खेल्थे । त्यो नौलो अनन्तमा ती छिनछिनमा रूप बदल्थे ।

[प्र. नं. ८(ग), पूरक परीक्षा २०६९]

उत्तर: हामी फाटफुट बादलका टुक्राहरूलाई हेर्न थाल्दा ती कपासका फुलहरू छरिए भैं थिए र ती हावाको गतिसँगै यताउति खेल्दा तिनले नौलो अनन्तमा छिनछिनमा आफ्नो रूप बदल्थे ।

२५. कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनु होस् ।

५

(क) तल दिइएका वर्णहरूको घोषत्व र प्राणत्व चिनाउनु होस्:

[प्र. नं. १(क), २०७० 'C']

क, ठ, ल, फ, ह

उत्तर: क - अघोष, अल्पप्राण

ठ - अघोष, महाप्राण

ल - सघोष, अल्पप्राण

फ - अघोष, महाप्राण

ह - सघोष, महाप्राण

(ख) तल दिइएका शब्दको अक्षर संरचना देखाई अक्षर सङ्ख्या समेत देखाउनु होस्:

[प्र. नं. १(ख), २०७० 'C']

शैशव, फनफनी, परीक्षा, आनन्दपूर्वक, ऊ

उत्तर:

शब्द	उच्चारण	अक्षर संरचना	अक्षर सङ्ख्या
शैशव	सै+सब्	सए, सअब (व्यस्व, व्यस्वव्य)	दुई अक्षर
फनफनी	फन्+फ+नि	फअन्, फअ, नइ (व्यस्वव्य, व्यस्व, व्यस्व)	तिन अक्षर
परीक्षा	प+रिक्+छ्या	पअ, रइक्, छ्या (व्यस्व, व्यस्वव्य, व्यस्वव्य)	तिन अक्षर
आनन्दपूर्वक	आ+नन्+द+पुर+बक्	आ, नअन्, दअ, पअ, बअक् (स्व, व्यस्वव्य, व्यस्व, व्यस्वव्य, व्यस्वव्य)	पाँच अक्षर
ऊ	उ	उ (स्व)	एक अक्षर

२६. शुद्ध गरी पुनर्लेखन गर्नु होस् : ५
उसले भन्यो हिजो आज त माशु खान पनि डर लाग्छ । कतै गिद्धलाई समेत मार्ने विषादी त छैन [प्र. नं. २, २०७० 'C']

उत्तर: उसले भन्यो "हिजो आज त मासु खान पनि डर लाग्छ । कतै गिद्धलाई समेत मार्ने विषादी त छैन ।"

२७. तलको अनुच्छेदमा रेखाङ्कन गरिएका पदहरूको शब्दवर्ग पहिचान गरी लेख्नु होस् : ३
यो सहरको स्पर्शले यस शरीरलाई कुरूप बनाए पनि मन भने तिमिले जस्तो बनाइ दिएको छौ त्यस्तै छु । [प्र. नं. ३, २०७० 'C']

उत्तर: यो = विशेषण शरीर = नाम
कुरूप = क्रियायोगी पनि = निपात
तिमी = सर्वनाम छ = क्रियापद

२८. तलको अनुच्छेदबाट दुई दुई ओटा तत्सम र आगन्तुक शब्द खोजी लेख्नु होस् : २
विचार गर्दागर्दै अनायास कृष्ण रायले रेलको डब्बामा भएको भगडा सम्भन्- हाटमा तिनीद्वारा धक्का खाई लडेको एउटा वृद्धलाई सम्भन्, तिनले निकालि दिएका नोकरहरूलाई सम्भन् । [प्र. नं. ४, २०७० 'C']

उत्तर: तत्सम शब्द आगन्तुक शब्द
विचार रेल
वृद्ध धक्का

२९. कुनै दुई प्रश्नको उत्तर दिनु होस् : २×३=६

(क) तल दिइएका उपसर्ग र प्रत्यय लगाई एक एक शब्द बनाउनु होस् :
उपसर्ग: प्र, अनु, बे
प्रत्यय: ईन, तव्य, एली [प्र. नं. ५(क), २०७० 'C']

उत्तर: उपसर्ग:
प्र = प्रयोग
अनु = अनुवाद
बे = बेइमान
प्रत्यय:
ईन = नवीन
तव्य = कर्तव्य
एली = जुनेली

(ख) तलको अनुच्छेदबाट तिन समस्त शब्द र तिन द्वित्व शब्द खोजी समस्त शब्दलाई विग्रह गर्नु होस् र द्वित्व शब्दमा दोहोरिएका अंश छुट्ट्याउनु होस् :
आजभोलि अतोपत्तोविना नै सत्ता प्राप्ति र सत्ता बहिर्गमनका आआफ्ना कुराले छरछिमेकमा भैभगडा हुने गरेको छ । हाम्रा कामकाज केही नभएका भान्दाइ चाहिँ यस कुराबाट बेखबर भई चौवाटोमा उभिएर निर्लज्ज दुईजिब्रे कुरा गर्दै सबैलाई हँसाउन व्यस्त छन् । [प्र. नं. ५(ख), २०७० 'C']

उत्तर: समस्त शब्द विग्रह
आजभोलि आज र भोलि
भान्दाइ भानिज दाइ
चौवाटो चारओटा बाटोको समूह
द्वित्व शब्द
अतोपत्तो = पत्तो
आआफ्ना = आफ्ना
भैभगडा = भगडा

(ग) तलको अनुच्छेदबाट छ ओटा सन्धियुक्त शब्द पहिचान गरी तिनको सन्धि विच्छेद गर्नु होस् :

नेपाल घुम्न आएका पर्यटकहरू नेपालीहरूको स्वागत, सत्कार र आतिथ्यलाई पाएर अत्यन्त प्रसन्न हुँदै हँसिलो अनुहार लगाई आफ्नो मुलुक फर्कन्छन् भनेर मैले उल्लाई भनौं । [प्र. नं. ५(ग), २०७० 'C']

उत्तर: आएका = आउ + एका
स्वागत = सु + आगत
पाएर = पाउ + एर

पर्यटक = परि + अट् + अक
आतिथ्य = अतिथि + य
अत्यन्त = अति + अन्त

३०. कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनु होस् :

(क) तलको अनुच्छेदमा रहेका बहु वचनलाई एक वचन र एक वचनलाई बहु वचनमा परिवर्तन गर्नु होस् :

मेरा साथीहरू कलेज पढ्न सहर गए । म चाहिँ गाउँका मायाले यहीं पढ्न थालें । उनीहरू सहरमा धुवाँधुलो खाएर बसेका छन् । म गाउँको स्वच्छ हावापानीमा रमाइ रहेको छु । आखिर पढाइ त उनीहरूको र मेरो एउटै त हो नि ।

[प्र. नं. ६(क), २०७० 'C']

उत्तर: मेरो साथी कलेज पढ्न सहर गयो । हामी चाहिँ गाउँका मायाले यहीं पढ्न थाल्यौं । ऊ सहरमा धुवाँधुलो खाएर बसेको छ । हामी गाउँको स्वच्छ हावापानीमा रमाइ रहेका छौं । आखिर पढाइ त उसको र हाम्रो एउटै हो नि ।

(ख) तलको अनुच्छेदमा प्रयुक्त सामान्य वर्तमान कालका क्रियालाई अभ्यस्त भूतकालमा परिवर्तन गरी आवश्यक वाक्य ढाँचा सहित पुनर्लेखन गर्नु होस्:

गोविन्द छुट्टीमा घर जान्छ । ऊ बुबाआमालाई भेट्छ । ऊ धेरै खुसी हुन्छ । केही समय ऊ गाउँ पनि डुल्छ । कलेज लागेपछि ऊ घरबाट डेरा फर्कन्छ ।

[प्र. नं. ६(ख), २०७० 'C']

उत्तर: गोविन्द छुट्टीमा घर जान्थ्यो । ऊ बुबाआमालाई भेट्थ्यो । ऊ धेरै खुसी हुन्थ्यो । केही समय ऊ गाउँ पनि डुल्थ्यो । कलेज लागेपछि ऊ घरबाट डेरा फर्कन्थ्यो ।

३१. कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनु होस् :

(क) तलको अनुच्छेदमा रेखाङ्कित शब्दहरू कुन कुन कारकका हुन् ? पहिचान गरी लेख्नु होस् :

[प्र. नं. ७(क), २०७० 'C']

भोली बोकेर घरघर डुल्दै आँगनमा आएको जोगीलाई आमाले बटुकाबाट भोलीमा भिक्षा दिएपछि ऊ त्यहाँबाट अर्को घरमा गयो र फेरि पैसा मान थाल्यो ।

उत्तर: भोली = कर्म
आँगनमा = अधिकरण
आमाले = कर्ता
भोलीमा = अधिकरण
ऊ = कर्ता
घरमा = अधिकरण

घरघर = अधिकरण
जोगीलाई = सम्प्रदान
बटुकाबाट = करण
भिक्षा = कर्म
त्यहाँबाट = अपादान
पैसा = कर्म

(ख) तलका वाक्यलाई सङ्गति मिलाई पुनर्लेखन गर्नु होस् :

यसपालि सुमित्रा अमेरिकाबाट गाउँ आयो । मैले उसलाई भेट्नु पायो । ऊ धेरै खुसी भयो । म पनि खुसी भइन् । मैले उहाँलाई बजार घुमायो । ऊ फेरि अमेरिकै फर्कनु भयो ।

[प्र. नं. ७(ख), २०७० 'C']

उत्तर: यसपालि सुमित्रा अमेरिकाबाट गाउँ आई । मैले उसलाई भेट्न पाएँ । ऊ धेरै खुसी भई । म पनि खुसी भएँ । मैले उसलाई बजार घुमाएँ । ऊ फेरि अमेरिकै फर्की ।